

УДК 347.9

Г. І. Марунич
аспірант кафедри цивільного права і процесу
Національної академії внутрішніх справ

ПРИЗНАЧЕННЯ ТА ПРОВЕДЕННЯ ЕКСПЕРТИЗИ У ЦИВІЛЬНІЙ СПРАВІ В КОНТЕКСТІ ПРОБЛЕМ ЗАТЯГУВАННЯ ЦИВІЛЬНОГО ПРОЦЕСУ

З огляду на постійний розвиток науки та техніки на сьогодні розгляд окремих категорій цивільних справ неможливий без використання спеціальних знань, що здійснюється у процесуальній формі призначення експертизи. Дослідження висновку експерта в такому випадку забезпечує повне та об'єктивне з'ясування обставин справи, і, як наслідок, – ухвалення законного й обґрунтованого рішення та реалізацію завдань цивільного судочинства.

Водночас призначення та проведення експертизи нерідко має наслідком несвоєчасний розгляд цивільної справи, що не може не позначитися на якості та ефективності цивільного судочинства і захисті прав учасників цивільного процесу.

Питання судової експертизи загалом та у цивільному процесі зокрема досліджувало багато вчених як радянського періоду, так і незалежної України. Серед радянських вчених варто відзначити, зокрема: Є.В. Васьковського, О.Ф. Клеймана, Т.О. Лілуашвілі, Ю.М. Жукова, Л.Е. Ароцкера, Т.М. Федоренко, Т.В. Сахнову; серед вітчизняних вчених – С.С. Бичкову, О.С. Захарову, Н.О. Кіреєву, Ж.В. Васильєву-Шаламову, О.А. Кравченка, Н.І. Клименко, С.Я. Фурсу, М.Й. Штефана, В.І. Тертишнікова, В.М. Кравчука, О.І. Угриновську та ін. Проблематиці судової експертизи також присвячували свої роботи зарубіжні вчені, наприклад, Т.В. Авер'янова, Р.С. Белкін, І.В. Решетнікова, М.С. Шакарян, М.К. Треушніков, В.В. Ярков. Питанням призначення судової експертизи в межах дослідження повноважень суду першої інстанції присвятив увагу Т.І. Дузінкевич.

Проте вищевказані вчені досліджували, передусім, інститут експертизи в цивільному процесі, механізм використання спеціальних знань у формі експертизи в цивільному судочинстві, правове значення висновку експерта як засобу доказування. Питання затягування цивільного процесу під час призначення та проведення судової експертизи спеціально та ґрунтовно вказаними вченими не досліджувалось, хоча своєчасності проведення експертизи та шляхам удосконалення цивільного процесуального законодавства в цій частині приділялась увага.

На нашу думку, визначення кола суб'єктів затягування цивільного процесу під час призначення та проведення експертизи, а також

конкретних їхніх дій, які спричиняють затягування цивільного процесу, є необхідним етапом у розробці науково обґрунтованих пропозицій щодо вдосконалення цивільного процесуального законодавства в частині запобігання затягуванню цивільного процесу під час призначення та проведення експертизи.

Метою вказаної статті є визначення кола суб'єктів затягування цивільного процесу під час призначення та проведення експертизи у цивільній справі, а також їхніх дій щодо призначення та проведення експертизи, які можуть спричинити затягування цивільного процесу.

На думку С.С. Бичкової, судова експертиза визначається як проведення на підставі ухвали суду особою, яка володіє спеціальними знаннями, дослідження певних фактів та фактичних обставин справи з метою повідомлення суду відомостей, що мають значення для справи, яке оформлюється спеціальним документом – висновком експерта [1, с. 6].

На думку Ж.В. Васильєвої-Шаламової, судовій експертизі властиві такі ознаки, які дозволяють відмежувати її від інших експертиз: 1) судова експертиза характеризується процесуальною формою; 2) проводиться тільки на підставі ухвали суду; 3) здійснюється особливим суб'єктом – судовим експертом; 4) має на меті отримання нового доказу (висновку експерта); 5) висновок експерта як результат судової експертизи є засобом доказування в цивільному процесі; 6) результати судової експертизи використовує тільки суд [2, с. 8].

Згідно з ч. 1 ст. 143 Цивільного процесуального кодексу України, для з'ясування обставин, що мають значення для справи і потребують спеціальних знань у галузі науки, мистецтва, техніки, ремесла тощо, суд призначає експертизу за заявою осіб, які беруть участь у справі [3].

Враховуючи викладені думки науковців та норми чинного процесуального законодавства, можна окреслити коло осіб, які задіяні у призначенні та проведенні експертизи: 1) суд, ухвала якого є підставою для проведення експертизи; 2) особи, які беруть участь у справі, за клопотанням яких судом вирішується питання щодо призначення експертизи в конкретній справі (винятком є справи окремого провадження, в яких суд наділений правом призначати експертизу за власною ініціативою); 3) експерт або експерти (у ви-

падку призначення комісійної чи комплексної експертизи), які особисто проводять експертизу і несуть кримінальну відповідальність за надання завідомо неправдивого висновку чи за відмову від надання висновку.

На нашу думку, затягуванням цивільного процесу є дії або бездіяльність суду, осіб, які беруть участь у справі, інших учасників цивільного процесу (крім судового розпорядника та особи, яка надає правову допомогу), що перешкоджають розгляду цивільної справи впродовж розумного строку, тобто породжують невинуваті зволікання в її розгляді.

З огляду на це, коло суб'єктів затягування цивільного процесу під час призначення та проведення експертизи в цивільній справі співпадає з колом осіб, які задіяні у процесі її призначення та проведення. При цьому форми затягування цивільного процесу кожним окремим суб'єктом, так само як і випадки такого затягування, залежать від правового статусу відповідного суб'єкта, тобто від прав та обов'язків останнього в цивільному процесі.

Першим питанням, що потребує дослідження під час аналізу призначення судової експертизи в контексті запобігання затягуванню цивільного процесу, є необхідність призначення експертизи у справі.

Як уже зазначалось, суд призначає експертизу за клопотанням осіб, які беруть участь у справі, якщо це необхідно для з'ясування обставин справи і потребує спеціальних знань. Статтею 145 ЦПК України визначено випадки, за яких призначення експертизи є обов'язковим, і які можна поділити на дві групи: 1) випадки, пов'язані із суб'єктами звернення; 2) випадки, пов'язані з предметом експертного дослідження. У будь-якому іншому разі призначення експертизи залишається на розсуд суду.

Достатньо часто на практиці мають місце випадки подання особою, яка бере участь у справі, висновків експертних досліджень, отриманих поза судовим розглядом, як на підставу своїх вимог і заперечень. На думку Ж.В. Васильєвої-Шаламової, яку ми розділяємо, результати несудової експертизи можна використовувати у процесі як письмовий доказ, а не як висновок експерта за умови, що його буде оформлено відповідно до вимог чинного законодавства. Використання в цивільному процесі результатів несудової експертизи не виключає можливість проведення і судової експертизи щодо самих об'єктів і з того ж предмету, і не може бути підставою для відмови у призначенні судової експертизи [2, с. 8].

Відповідно до п. 18 Постанови Пленуму Верховного Суду України «Про судову експертизу в кримінальних і цивільних справах» не може бути підставою для відмови у призначенні експертизи

наявність у матеріалах справи акта чи іншого документа, в тому числі відомчого, де зазначаються обставини, встановлені із застосуванням спеціальних знань, навіть якщо вони одержані на запит суду або адвоката [4].

Чинним цивільним процесуальним законодавством передбачена також можливість призначення додаткової чи повторної експертизи з метою забезпечення прийняття законного і обґрунтованого рішення у справі. Відповідно до ч. 1 ст. 150 ЦПК України підставою для призначення додаткової експертизи є неповнота або неясність висновку експерта, а згідно із ч. 2 ст. 150 ЦПК України, якщо висновок експерта буде визнано необґрунтованим або таким, що суперечить іншим матеріалам справи чи викликає сумніви в його правильності, судом може бути призначена повторна експертиза [3].

Більш детально зміст підстав для призначення додаткової і повторної експертизи розкрито у Постанові Пленуму Верховного Суду України «Про судову експертизу в кримінальних і цивільних справах». Згідно з п. 10 вказаної Постанови, висновок визнається неповним, коли експерт дослідив не всі подані йому об'єкти чи не дав вичерпних відповідей на поставлені перед ним питання. Неясним вважається висновок, який нечітко викладений або має невизначений, неконкретний характер. В ухвалі про призначення додаткової експертизи суду необхідно зазначити, які висновки експерта суд вважає неповними чи неясними, або які обставини зумовили необхідність розширення експертного дослідження [4].

Згідно з п. 11 аналізованої Постанови повторна експертиза призначається, коли є сумніви у правильності висновку експерта, пов'язані з його недостатньою обґрунтованістю чи з тим, що він суперечить іншим матеріалам справи, а також за наявності істотного порушення процесуальних норм, які регламентують порядок призначення і проведення експертизи. Істотними можуть визнаватися, зокрема, порушення, які призвели до обмеження прав обвинуваченого чи інших осіб [4].

Таким чином, з огляду на повноваження судді, що передбачені ч. 2 ст. 160 ЦПК України, останній може відмовити в задоволенні клопотання про призначення первинної експертизи, якщо: 1) обставини, що мають бути доведені за допомогою висновку експерта, не входять до предмета доказування у справі; 2) питання, поставлені перед експертом, не стосуються спеціальних знань і можуть бути вирішені судом самостійно. На цьому зацентровано увагу у п. 2 Постанови Пленуму Верховного Суду України «Про судову експертизу в кримінальних і цивільних справах» [4]. У цьому випадку висновок експерта не зможе бути використаний як засіб доказування, а тому призначення

і проведення експертизи не сприятимуть справедливому і неупередженому розгляду справи.

Підставою для відмови у задоволенні клопотання про призначення повторної та (або) додаткової експертизи є недоведеність особою, яка заявила відповідне клопотання, обставин, передбачених ст. 150 ЦПК України.

Призначення первинної, повторної або додаткової експертизи судом із порушенням вищевказаних вимог є затягуванням цивільного процесу.

Під час призначення експертизи суд визначає кількість і зміст питань, за якими має бути проведена експертиза, а також спеціалізовану експертну установу або експерта, якому доручено проведення експертизи. Відповідно до положень ст. ст. 27, 143 ЦПК України, особи, які беруть участь у справі, мають право висловлювати свою думку з указаних питань, проте остаточне їх вирішення належить суду.

Відповідно до ч. 7 ст. 53 ЦПК України в разі виникнення сумніву щодо змісту та обсягу доручення експерт невідкладно заявляє суду клопотання щодо його уточнення або повідомляє суд про неможливість проведення ним експертизи за заданими питаннями.

Згідно з п. 4.13 Інструкції про порядок призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень, затвердженої наказом Міністерства юстиції України від 08.10.1998 р. № 53/5 (в редакції наказу Міністерства юстиції України від 26.12.2012 р. № 1950/5) (далі – Інструкція), керівник експертної установи повідомляє орган, який призначив експертизу, про відсутність фахівців з певної галузі знань в експертній установі та повертає матеріали справи без виконання [5].

Таким чином, поставлення перед експертом питань, які потребують уточнення чи за якими неможливо провести експертизу, та доручення проведення експертизи експертній установі, в якій відсутні фахівці з певної галузі знань, є затягуванням цивільного процесу з боку суду під час призначення експертизи.

Судом може бути надано дозвіл на повне чи часткове знищення об'єкта експертизи та проведення експертизи за фотознімками та іншими копіями об'єкта (крім об'єктів почеркознавчих досліджень), його описами та іншими матеріалами, доданими до справи в установленому законодавством порядку.

Варто зазначити, що якщо питання надання дозволу на знищення об'єкта експертизи врегульовано чинним ЦПК України (ч. 4 ст. 53 ЦПК України), то питання можливості проведення експертизи за копіями об'єкта врегульовано лише п. 3.5 Інструкції, що вказує, на нашу думку, на недосконалість законодавчого регулювання в цій частині.

Вирішення вказаних питань на етапі призначення експертизи дозволить забезпечити її своєчасне проведення і дотримання розумних строків розгляду справи. При цьому варто мати на увазі, що: 1) методика проведення експертизи обирається експертом, а тому в разі призначення експертизи суд може не володіти інформацією про необхідність знищення об'єкта експертизи у процесі дослідження; 2) суд може не володіти інформацією про відсутність об'єкта, який підлягає дослідженню, на момент вирішення питання про призначення експертизи та, як наслідок, необхідність проведення експертизи за копіями об'єкта. Водночас, якщо суд на момент призначення експертизи володіє відповідною інформацією (зокрема, отримав інформацію про відсутність об'єкта експертизи від осіб, які беруть участь у справі), ненадання відповідних дозволів в ухвалі про призначення експертизи є затягуванням цивільного процесу, оскільки призводить до не виправданого подовження строків проведення експертизи, а отже, і строків розгляду справи.

З огляду на принцип змагальності питання про призначення експертизи вирішується за клопотанням осіб, які беруть участь у справі: сторін та третіх осіб, як тих, що заявляють самостійні вимоги щодо предмета спору, так і тих, які не заявляють самостійних вимог щодо предмета спору. Заявлення відповідного клопотання є одночасно реалізацією їх прав, передбачених ст. 27 ЦПК України. Особа, яка бере участь у справі, самостійно і на власний розсуд визначає підстави для цього. Є можливими кілька причин подання такого клопотання: 1) особа добросовісно реалізує свої змагальні права, оскільки обставини, на які вона посилається, не можуть бути доведені без застосування спеціальних знань; 2) особа не погоджується з окремим письмовим доказом, поданим іншою особою, яка бере участь у справі, і його спростування можливе лише за умови призначення і проведення експертизи (для такого непогодження є об'єктивні підстави); 3) особа добросовісно помиляється щодо необхідності призначення експертизи (у справі відсутній будь-який письмовий доказ на підтвердження обставин, які особа вважає за необхідне довести чи спростувати за допомогою висновку експерта); 4) особа добросовісно помиляється щодо недостовірності письмового доказу, поданого іншою особою, яка бере участь у справі, спростування якого можливе лише за умови призначення і проведення експертизи; 5) особа усвідомлює, що письмовий доказ, поданий іншою особою, яка бере участь у справі, є достовірним, і результати експертизи, призначеної за ухвалою суду, його не спростують; 6) особа усвідомлює, що підстави для призначення експертизи, тобто необхідність застосування спеціальних знань, відсутні. Відмова у призначенні експертизи буде

законною лише у третьому та останньому випадку. І в разі призначення в цьому випадку експертизи відбудеться затягування цивільного процесу з боку суду. Подання клопотання про призначення експертизи у третьому – шостому випадках є затягуванням цивільного процесу з боку особи, яка заявляє відповідне клопотання.

Ухилення особи, яка бере участь у справі, від подання експертам необхідних матеріалів, документів або від іншої участі в експертизі є безсумнівним затягуванням нею цивільного процесу. Очевидно, що передумовою ухилення є незацікавленість особи в отриманні результатів експертизи, що може призвести до вирішення цивільної справи не на її користь. Ухилення від участі в експертизі може здійснюватися як особою, яка заявила клопотання про призначення експертизи, так й іншою особою, яка бере участь у справі.

На практиці мають місце випадки, коли особа, яка заявила клопотання про призначення експертизи у справі, не здійснює оплату за проведення експертного дослідження, внаслідок чого матеріали справи повертаються з експертної установи без проведення експертизи. За таких обставин очевидним є те, що клопотання про призначення експертизи було заявлене лише з метою затягування цивільного процесу і не мало на меті з'ясування обставин справи. Питання вдосконалення процесу оплати проведення експертизи неодноразово досліджувалось у працях вітчизняних вчених [1, с. 14–15; 2, с. 11], проте на сьогодні належне вирішення вказаної проблеми на законодавчому рівні відсутнє.

Центральне місце у процесі експертизи посідає експерт, який безпосередньо проводить дослідження. На думку Ж.В. Васильєвої-Шаламової, експерт – це фізична особа, яка володіє спеціальними знаннями, має незалежний і самостійний процесуальний статус, є компетентною в проведенні необхідного дослідження за дорученням суду, результати якого повинні бути сформульовані у висновку експерта [2, с. 10].

На думку А.В. Кравченка та І.І. Зеленкової, судовий експерт – це особа, яка має необхідні знання у формі вищої освіти і має право на проведення конкретної судової експертизи, висновок щодо якої є самостійним джерелом доказів [6, с. 44].

На думку Є.О. Харитонова, експерт – це особа, котра має необхідні знання, які в порядку, встановленому ЦПК України, доручається дати висновок з питань, що виникають під час розгляду справи і стосуються спеціальних знань цієї особи шляхом дослідження матеріальних об'єктів, явищ і процесів, що містять інформацію про обставини у справі [7, с. 109].

На підставі аналізу норм чинного законодавства та позицій науковців, Ю.А. Прут виокремлює такі ознаки експерта як учасника цивільного процесу:

- 1) це фізична особа;
- 2) експерт наділений певним правовим статутом;
- 3) експерт має відповідати певним вимогам щодо своєї освіти та кваліфікації – має володіти знаннями, які необхідні для проведення дослідження;
- 4) залучається до участі в цивільному процесі судом за заявою осіб, які беруть участь у справі, тобто самостійно, за власною ініціативою не може бути учасником цивільного процесу;
- 5) підсумки свого дослідження оформляє у висновку експерта;
- 6) віднесений законодавцем до інших учасників цивільного процесу [8, с. 46].

Як справедливо відзначає С.С. Бичкова, коло обов'язків експерта визначається різними нормативно-правовими актами, що свідчить про доцільність установа процесуальних обов'язків експерта виключно законами, а не підзаконними нормативними актами [1, с. 14].

Водночас у межах вказаної статті ми зупинимось на аналізі тих обов'язків експерта, які безпосередньо впливають на своєчасність проведення експертизи та дотримання розумних строків розгляду справи.

Відповідно до п. 3 ч. 1 ст. 12 Закону України «Про судову експертизу», експерт зобов'язаний заявляти самовідвід за наявності передбачених законодавством підстав, які виключають його участь у справі [9]. Цей обов'язок експерта є одним із головних, який забезпечує його незалежність та правильність висновку експерта, а також захист прав осіб, які беруть участь у справі. У науковій літературі неодноразово наголошувалось на недосконалому чинному законодавстві в частині реалізації прав осіб, які беруть участь у справі, на відвід експерта. Як слушно вказує В.В. Петрик, «абсолютно ніде – ні в ЦПК України, ні в Законі України «Про судову експертизу», ні в Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та Науково-методичних рекомендаціях з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень, і також у Постанові Пленуму Верховного Суду України «Про судову експертизу в кримінальних і цивільних справах» не передбачено про необхідність доведення керівником експертної установи до відома суду про особу експерта» [10, с. 560]. Враховуючи, що порушення права на відвід експерта є підставою для призначення повторної експертизи, а про наявність підстав для відводу експерта, так само як і про його особу, учасники цивільного процесу дізнаються після проведення експертизи та повернення матеріалів справи до суду, обов'язок щодо заявлення самовідводу є ключовим у діяльності експерта, і його порушення є, зокрема, затягуванням цивільного процесу.

У п. 1.13 Інструкції встановлено загальні строки проведення експертиз залежно від складності дослідження [5]. За письмовою домовленістю з органом (особою), який (яка) призначив(ла) експертизу, встановлюється більший розумний строк після попереднього вивчення наданих матеріалів. Попереднє вивчення матеріалів під час проведення простих та середньої складності досліджень не повинно перевищувати відповідно п'яти та десяти робочих днів; під час складних та особливо складних досліджень – відповідно п'ятнадцяти та двадцяти робочих днів.

У разі значного завантаження експерта та знаходження в нього на виконанні одночасно понад десяти експертиз, у тому числі комісійних та комплексних, вказані терміни можуть бути переглянуті або встановлені додатково з урахуванням необхідного реального часу на їх виконання.

Недотримання експертом строків попереднього вивчення матеріалів, так само як і загальних строків проведення експертизи, навіть якщо вони були встановлені додатково органом, який призначив експертизу, є затягуванням цивільного процесу з боку експерта.

На нашу думку, враховуючи процесуальний статус експерта, затягуванням цивільного процесу будуть такі його дії або бездіяльність, які впливають на строки проведення експертизи і (або) зумовлюють проведення додаткової та (або) повторної експертизи.

Детальний аналіз чинного законодавства дає підстави стверджувати, що затягування цивільного процесу експертом, окрім вищевказаних, має місце в таких випадках:

1) несвоєчасне повідомлення суду про неможливість проведення експертизи через відсутність у експерта спеціальних знань або без залучення інших експертів (ч. 6 ст. 53 ЦПК України);

2) несвоєчасне заявлення суду клопотання щодо уточнення змісту та обсягу доручення або повідомлення суду про неможливість проведення експертизи за заданими питаннями (ч. 7 ст. 53 ЦПК України);

3) несвоєчасне повернення матеріалів справи та інших документів, що використовувалися для проведення експертизи, в разі постановлення ухвали суду про припинення проведення експертизи (ч. 9 ст. 53 ЦПК України);

4) несвоєчасне заявлення клопотання про надання додаткових матеріалів і зразків та вчинення інших дій, пов'язаних із проведенням експертизи (п. 2.1 Інструкції);

5) несвоєчасне повідомлення в письмовій формі органу (особі), який (яка) призначив(ла) експертизу (залучив(ла) експерта), про неможливість її проведення та повернення наданих матеріалів справи та інших документів, якщо поставлене питання виходить за межі компетенції експер-

та, або якщо надані йому матеріали недостатні для вирішення поставленого питання, а витребувані додаткові матеріали не були надані (п. 2.2 Інструкції);

6) несвоєчасне звернення до органу, який призначив експертизу, із клопотанням про надання дозволу на повне або часткове знищення об'єкта експертизи, якщо такий дозвіл відсутній в ухвалі про призначення експертизи (п. 3.3, 4.12 Інструкції);

7) несвоєчасне звернення до суду із клопотанням про надання дозволу на проведення експертизи за копіями об'єкта, в разі відсутності такого дозволу в ухвалі про призначення експертизи (п. 3.5 Інструкції);

8) порушення строків початку проведення експертизи одним із членів комісії в разі призначення комплексної експертизи, яка доручена різним експертним установам, що унеможливує подальше проведення досліджень (п. 4.8 Інструкції);

9) проведення експертизи експертом експертної установи з недотриманням чи відхиленням від методики (п. 4.13 Інструкції);

10) допущення у висновку експерта технічних помилок та (або) недоліків (п. 4.16 Інструкції);

11) неясності або неповнота висновку експерта (п. 4.16 Інструкції).

У літературі також відзначається, що тривалість проведення судової експертизи, загалом, є чинником, що впливає на строки розгляду справи судом, з чим ми також погоджуємось [6, с. 45].

Варто відзначити, що в разі доручення проведення судової експертизи експертній установі важливу роль у дотриманні своєчасності проведення експертизи відіграє керівник експертної установи, повноваження якого на сьогодні визначаються винятково Інструкцією. З огляду на це, ми вважаємо за необхідне окреслити його повноваження в ході проведення експертизи.

Так, згідно з п. 4.1 Інструкції, керівник експертної установи повідомляє орган (особу), який (яка) призначив(ла) експертизу (залучив(ла) експерта) про відсутність фахівців із певної галузі знань в експертній установі та повертає матеріали справи без виконання. Відповідно до п. 4.4 Інструкції керівник експертної установи терміново в письмовій формі повідомляє орган (особу), який (яка) призначив(ла) експертизу, про те, що отримані матеріали оформлені з порушеннями, які виключають можливість організації проведення експертизи. У разі неусунення порушень впродовж тридцяти календарних днів із дня направлення повідомлення, він повертає матеріали. Згідно з п. 4.8 Інструкції керівник експертної установи повідомляє орган, який призначив експертизу, про неможливість її проведення внаслідок ухилення експерта іншої експертної установи

від початку проведення експертного дослідження та повертає матеріали без виконання експертного дослідження, якщо протягом тридцяти днів від такого повідомлення заходи щодо організації роботи експертної комісії не вживаються.

На підставі аналізу вищевказаних повноважень керівника експертної установи можна зробити висновок, що несвоєчасне, тобто з невинуватими зволіканнями, виконання ним своїх обов'язків, передбачених Інструкцією, призводить до затримання справи та затягування цивільного процесу.

Відповідно до постанови Пленуму Вищого спеціалізованого суду з розгляду цивільних і кримінальних справ від 17.10.2014 р. № 11 «Про деякі питання дотримання розумних строків розгляду судами цивільних, кримінальних справ і справ про адміністративні правопорушення», оцінюючи поведінку органів державної влади (насамперед, суду), слід враховувати повноту і своєчасність прийняття суддею заходів щодо учасників процесу та інших осіб у сфері здійснення правосуддя, направлених на недопущення їх процесуальної недобросовісності та процесуальної тяганини у справі, зокрема щодо контролю за строками проведення експертизи [11].

Водночас чинне цивільне процесуальне законодавство не наділяє суд повноваженнями щодо контролю за строками проведення експертизи безпосередньо під час її проведення. На нашу думку, єдино можливим засобом реагування суду на порушення строків проведення експертизи та затягування її проведення є постановлення окремих ухвал, адресованих керівникам експертних установ, відповідно до ст. 211 ЦПК України.

Висновки. Під час призначення та проведення експертизи з огляду на коло повноважень, встановлених цивільним процесуальним законом, затягування цивільного процесу може здійснюватися судом, особами, які беруть участь у справі, а також експертом. Затягування цивільного процесу судом має місце в разі необґрунтованого призначення первинної, додаткової та комісійної експертизи; незазначення в ухвалі про призначення експертизи дозволу на повне чи часткове знищення об'єкта експертизи та (або) незазначення в ухвалі суду дозволу на проведення експертизи за копіями об'єктів, якщо на момент призначення експертизи суду відомо, що проведення експертизи потребує знищення об'єкта, чи що забезпечити доступ до об'єкта експертизи неможливо; поставлення перед експертом питань, які потребують уточнення, чи за якими неможливо провести експертизу, та доручення проведення експертизи експертній установі, в якій відсутні фахівці з певної галузі знань.

Особи, які беруть участь у справі, затягують цивільний процес у випадку заявлення ними безпідставного клопотання про призначення

первинної, додаткової чи повторної експертизи, а також заявлення клопотання про призначення експертизи, достовірно знаючи, що результат проведення експертизи не підтвердить ті обставини, на які вони посилаються як на підставу своїх вимог або заперечень, чи добросовісно помиляючись з цього приводу. Іншими випадками затягування цивільного процесу з боку осіб, які беруть участь у справі, є ухилення від участі в експертизі, в тому числі, від подання необхідних матеріалів, документів, чи в її оплаті.

Затягуванням цивільного процесу з боку експерта є такі його дії або бездіяльність, які впливають на строки проведення експертизи та (або) зумовлюють проведення повторної та (або) додаткової експертизи, в тому числі, порушення обов'язку заявити самовідвід, порушення строків проведення експертизи та (або) окремих дій, необхідних для її проведення, порушення вимог методики під час проведення експертизи чи ненадання відповіді на всі поставлені питання.

Окремим суб'єктом затягування цивільного процесу, який не є учасником цивільного процесу, але бездіяльність якого впливає на строки проведення експертизи, є керівник експертної установи. Несвоєчасне, тобто з невинуватими зволіканнями, виконання ним своїх обов'язків, передбачених Інструкцією з призначення та проведення експертизи та експертних досліджень, призводить до затягування цивільного процесу.

У разі встановлення порушень закону під час проведення експертизи суд має право постановити окрему ухвалу відповідно до вимог ст. 211 ЦПК України.

Питання вдосконалення чинного законодавства з метою запобігання затягуванню цивільного процесу під час призначення та проведення судової експертизи може бути предметом подальших самостійних наукових досліджень.

Література

1. Бичкова С.С. Експертиза в цивільному процесі України : автореф. дис. ... на здобуття наукового ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.03 / С.С. Бичкова. – К., 2003. – 21 с.
2. Васильєва-Шаламова Ж.В. Судова експертиза в цивільному процесі : автореф. дис. ... на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.03 / Ж.В. Васильєва-Шаламова. – К., 2009. – 19 с.
3. Цивільний процесуальний кодекс України від 18.03.2004 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2004. – № 40–41, 42. – Ст. 492.
4. Постанова Пленуму Верховного Суду України від 18.05.1997 р. № 8 «Про судову експертизу в кримінальних і цивільних справах» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v0008700-97>
5. Наказ Міністерства юстиції України від 08.10.1998 р. № 53/5 про затвердження Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та науково-методичних

рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98>

6. Кравченко А.В. Проблемні питання участі експерта в цивільному судочинстві / А.В. Кравченко, І.І. Зеленина // Адвокат. – 2011. – № 12 (135). – С. 43–45.

7. Харитонов Є.О. Цивільний процес України : [навч. посібник] / Є.О. Харитонов. – К. : Істина, 2012. – 472 с.

8. Прут Ю.А. Цивільно-процесуальний статус експерта при здійсненні цивільного судочинства / Ю.А. Прут // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Юридичні науки». – 2015. – Вип. 3–2. – Т. 3. – С. 45–47.

9. Закон України «Про судову експертизу» від 25.02.1994 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=4038-12>

10. Петрик В.В. Процесуально-правовий статус експерта як передумова права на відвід у цивільному процесі / В.В. Петрик // Форум права. – 2012. – № 2. – С. 558–562 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2012-2/12pvvucp.pdf>

11. Постанова Пленуму Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 17.10.2014 р. № 11 «Про деякі питання дотримання розумних строків розгляду судами цивільних, кримінальних справ і справ про адміністративні правопорушення» // Вищий спеціалізований суд України з розгляду цивільних і кримінальних справ : офіц. веб-сайт [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://sc.gov.ua/ua/postanovi_za_2014_rik.html

Анотація

Маруніч Г. І. Призначення та проведення експертизи у цивільній справі в контексті затягування цивільного процесу. – Стаття.

Стаття присвячена проблемним аспектам затягування цивільного процесу під час призначення та проведення експертизи у цивільній справі. Визначено коло суб'єктів затягування цивільного процесу під час

призначення та проведення судової експертизи. Також окреслено конкретні випадки затягування цивільного процесу судом та особами, які беруть участь у справі, в разі призначення експертизи, а також експертом та керівником експертної установи під час проведення експертизи.

Ключові слова: затягування цивільного процесу, призначення експертизи, повторна та додаткова експертиза, проведення експертизи, експерт.

Аннотация

Маруніч А. И. Назначение и проведение экспертизы по гражданскому делу в контексте затягивания гражданского процесса. – Статья.

Статья посвящена проблемным аспектам затягивания гражданского процесса при назначении и проведении экспертизы по гражданскому делу. Определен круг субъектов затягивания гражданского процесса при назначении и проведении судебной экспертизы. Также описаны конкретные случаи затягивания гражданского процесса судом и лицами, участвующими в деле, при назначении экспертизы, а также экспертом и руководителем экспертного учреждения при проведении экспертизы.

Ключевые слова: затягивание гражданского процесса, назначение экспертизы, повторная и дополнительная экспертизы, проведение экспертизы, эксперт.

Summary

Marunych H. I. The appointment of the examination and the examination in civil case: problems of undue delay of civil procedure. – Article.

The article is dedicated to the problematic aspects of undue delay of civil procedure during the appointment of an expert examination as well as the examination itself in civil case. The author identifies the subjects of undue delay of civil procedure. The specific kinds of undue delay of civil procedure by the court and the participants of civil case during the appointment of examination as well as by the expert and director of expert institution during the examination are highlighted in the article.

Key words: undue delay of civil procedure, appointment of examination, repeated and additional examination, examination, expert.